

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті розглядаються психолого-педагогічні умови процесу формування музично-творчого потенціалу студентів.

Актуальною проблемою сучасної педагогіки є проблема формування і розвитку творчої особистості фахівця. Аналіз наукової літератури свідчить про велику увагу вчених-філософів, психологів, педагогів до творчого потенціалу особистості. У філософському аспекті цей феномен досліджується такими вченими, як О. Клепиков, І. Кучерявий, П. Кравчук, І. Маноха, Л. Москвичова та інші. У психолого-педагогічній галузі творчий потенціал майбутнього вчителя вивчають О. Виговська, В. Доній, І. Єрмаков, Н. Кічук, Г. Несен, О. Сисоева, О. Сущенко та інші. Особливої уваги нині вимагає процес становлення творчої особистості майбутнього вчителя початкових класів і музики, який веде у світ пізнання молодших школярів. Необхідною складовою його професійного розвитку є формування музично-творчого потенціалу, який забезпечує готовність суб'єкта навчання до музично-творчої діяльності. Ефективність цього процесу, на нашу думку, забезпечується інтеграційним вивченням дисциплін музично-теоретичного циклу. Як відомо, творчість вимагає особливої психологічної атмосфери, в якій спроможні розкритися неординарні творчі здібності людини. Тому метою нашої статті є розкриття системи психолого-педагогічних умов, які забезпечать успішність формування музично-творчого потенціалу майбутніх учителів у процесі інтеграційного вивчення музично-теоретичних дисциплін.

Під психолого-педагогічними умовами формування музично-творчого потенціалу розуміється така організація навчально-виховного процесу, яка сприяє інтеграції музично-теоретичних знань, умінь і навичок у просторі музичного творення. Перш ніж зосередити увагу на психолого-педагогічних умовах формування феномену, коротко зупинимось на висвітленні його сутності.

Музично-творчий потенціал як найвище вираження музикальності особистості є глибоко індивідуальним утворенням. Він являє собою сукупний результат актуальної творчої діяльності. Залежність від зовнішніх і внутрішніх впливів, які зумовлюють його актуалізацію, визначає спрямованість останнього у майбутнє і виражає лише тенденції і перспективи розвитку індивіда. Музично-творчий потенціал до моменту актуалізації залишається зовнішньо пасивним, "спокійним", і лише в результаті актуального прояву розкриває "силу" своєї внутрішньої сутності. Усвідомлення цього дозволяє говорити про ступінь "готовності" музично-творчого потенціалу до актуалізації. Вбираючи в себе різні потенційні задатки, здібності, він "зріє", наповнюючись внутрішньою логікою і смислом майбутніх новоутворень. При цьому музично-творчий потенціал все ж таки залишається здатністю до перетворень. Отже, визначена категорія втрачає сенс свого "існування" без можливості діяльної реалізації. Це свідчить про залежність музично-творчого потенціалу від процесу актуалізації, результати якої стають відображенням динаміки його функціонування. Діяльнісне втілення музично-творчого потенціалу підтверджує реальність його сили і відображає теперішній, одномоментний стан дієвості його складових.

У зв'язку з цим важливо визначити, що є поштовхом для реалізації музично-творчих потенцій. Діяльнісне втілення людських здібностей, нахилів обумовлюється, з одного боку, соціальними вимогами суспільства, а з іншого – це результат власної активності особи, її зацікавленість у саморозвитку. Нині досить ясно визначена вимога суспільства щодо особистості вчителя. Школі потрібен фахівець, наділений високорозвиненим творчим потенціалом, з активною життєвою позицією. Але соціальний запит повинен адекватно відповідати індивідуальним особливостям спеціаліста, щоб знайти відгук і викликати з його боку внутрішню активність до взаємодії. Осмислюючи сенс зовнішнього впливу, зіставляючи його зі своїми потенційними силами, майбутній учитель визначає і планує свій шлях професійного зростання. У цьому плані внутрішня активність студента обумовлюється розумінням поставленої суспільством задачі. Окрім того, активізація власних резервів може бути обумовлена особистісними мотивами самореалізації, самовдосконалення, самоствердження. Ці мотиви мають сильну спонукальну дію в процесі музично-творчої діяльності. Адже саме в ній студент реалізує свої духовні та практичні можливості, отримуючи при цьому задоволення від самого процесу творення, від його кінцевого результату (вдала імпровізація, створене аранжування, написана пісня чи п'єса).

Отже, залучення майбутніх учителів до музично-творчої діяльності зумовлене метою та системою діючих мотивів, що забезпечують особистісне прагнення до творчого самовираження. Свідоме ставлення до оволодіння цим процесом, а також фахом майбутньої професії, на жаль, не завжди має першочергове значення для студентів педагогічних вузів. У більшості випадків воно властиве старшокурсникам, які вже набули певних педагогічних і музичних знань, спробували свої сили під час педагогічної практики, визначили для себе недоліки власної спеціальної підготовки. У студентів молодших курсів розуміння професійної значущості, зацікавленість творчою діяльністю, своїм фахом дуже послаблені чи взагалі відсутні. Мотивами їхнього перебування у ВНЗ часто є бажання батьків і прагнення одержати вищу освіту. Тому інтереси студентів не мають професійної спрямованості, до того ж вузівське навантаження не всім під силу. У зв'язку з цим провідною умовою формування музично-творчого потенціалу студентів є мотивація музично-творчої діяльності. Під час музично-творчої діяльності виникає необхідність ліквідації недоліків зі спеціальної підготовки, що викликає народження нових потреб, які виходять за межі навчання, розширюючи простір музичного творення. Окрім того, за допомогою творчості відкривається можливість вільного оперування знаннями, виникають оригінальні думки та ідеї, способи їх втілен-

ня, розвивається самооцінка та особистісний стиль мислення. Це посилює інтерес, який народжується в процесі творчої праці, стимулює прояв здібностей студента, їх удосконалення, забезпечує його самоствердження, позитивно впливаючи на всі психічні процеси. Переживаючи почуття особистої участі в творчому акті, застосовуючи знання на продуктивному рівні, майбутній учитель у такий спосіб розкриває в собі пізнавальну самостійність. Отримуючи задоволення від самостійної творчості, студент заглиблюється у цей процес. Так, через інтерес відбувається саморозвиток особистості майбутнього фахівця. Забезпечуючи творчість енергетичними ресурсами, розкриваючи об'єктивні цінності всього процесу навчання, інтерес створює благодатні умови для когнітивної діяльності суб'єктів.

З точки зору психології важливим моментом мотиваційного забезпечення музично-творчої діяльності є прийняття майбутнім учителем творчої форми роботи на рівні особистісної значущості. Адже тільки те, що стає особистісно цінним, визначає динаміку набуття необхідного досвіду. Тому музично-творчі завдання повинні враховувати ступінь готовності студентів (уміння розв'язувати проблеми, узгоджувати протиріччя, зважувати різні варіанти, бачити шляхи творчого пошуку тощо), їхні потенційні можливості та силу бажання займатися цим видом роботи. До такого типу завдань належать: добір власного супроводу, транспозиція, створення 2-3-голосся до пісень шкільного репертуару, імпровізації різних жанрів у межах малого чи великого періоду, створення хорових обробок українських народних пісень для дитячого хору, аранжування хорових творів з метою їх виконання шкільним хоровим колективом, написання дитячих пісень та жанрових п'єс (за бажанням студента).

Ефективне виявлення індивідуальних можливостей суб'єктів навчання забезпечує особистісно-зорієнтований підхід. Сутність його полягає в тому, що центром навчально-виховного впливу стає особистість з її самобутнім і неповторно-індивідуальним внутрішнім світом. Посилена увага до особистості суб'єкта навчання забезпечує розкриття його творчих здібностей, які за відповідних умов сприяють не лише перетворенню навколишнього середовища, а й самотворенню.

Ми поділяємо думку Л. Мільо про те, що однією з найбільш продуктивних структур особистісно-зорієнтованого навчання є індивідуально-творчий підхід [1: 58]. У процесі індивідуальної творчості відбувається розвиток самобутніх якостей студента, набуття ним власного досвіду музичного творення. Індивідуально-творчий підхід – це шлях самореалізації і професійного зростання. Тому він і займає провідне місце у процесі формування музично-творчого потенціалу майбутнього вчителя. Саме завдяки індивідуалізації "найбільш повно використовуються індивідуальні особливості кожного, визначаються перспективи подальшого розумового розвитку і гармонійного вдосконалення особистісної структури, відбувається пошук засобів, які б компенсували наявні недоліки і сприяли формуванню індивідуального стилю діяльності майбутнього спеціаліста" [2: 69]. Під час самостійного виконання музично-творчих завдань у студентів цілісно розкриваються індивідуальні можливості, активізуються творчі прояви. Цей процес характеризується емоційним і мисленнєвим напруженням, "внутрішнім" баченням сутності поставленої проблеми, визначенням шляхів її розв'язання, оцінюванням отриманого результату. З метою виявлення діяльнішої активності з боку студентів нами акцентується увага на їхній самостійній роботі. Адже самостійність виступає ефективним засобом індивідуалізації навчання і є необхідною умовою творчого розвитку майбутніх учителів. Самостійні музично-творчі завдання, що передбачають розвиненість внутрішнього плану дій, узгоджують емоційну образність музики з її теоретичною основою.

На нашу думку, основу самостійних музично-творчих завдань, які мають місце у процесі інтеграційного вивчення музично-теоретичних дисциплін, складає вокальна та інструментальна імпровізація як художній (нетрадиційний) метод формування музично-творчого потенціалу майбутніх учителів. Адже, імпровізуючи чи створюючи нескладні твори, вони піднімаються на новий шабель свого розвитку. Застосовуючи імпровізацію як метод формування музично-творчого потенціалу, ми спиралися на ідеї видатного музикознавця Б. Асаф'єва, практична реалізація яких забезпечувала усвідомлення студентами музичної інтонації як смислової одиниці, завдяки якій народжується музичний образ:

- інтонуючи кожен мить музики, треба пов'язувати її з попереднім і наступним звучанням, що сприяє активізації слуху і забезпечує повноцінне сприймання музичного твору;
- розуміти музичну інтонацію як втілену в звуках думку, що призначена здійснити смисловий та емоційний вплив на слухача;
- усвідомити, що однією з основ первинної виразності – узагальненої інтонації – є інтервал, який організується за допомогою ритму, утворюючи лаконічну і разом з тим виразну ритмоінтонаційну форму [3].

Застосовуючи музичну творчість як метод проблемного навчання, ми виокремили серед загального контексту відомих термінів поняття "музично-творча задача". Музично-творча задача як реальне втілення проблеми виникає кожного разу на шляху діяльності вчителя музики. Вона пов'язується із необхідністю реалізації музично-творчого потенціалу і викликає значні труднощі навіть у спеціалістів високої кваліфікації, які раптом відчують невідповідність до використання своїх знань, умінь, навичок в режимі творчого застосування. До музично-творчої задачі ми відносимо підбір пісні по слуху, створення власного супроводу до пісні, аранжування хорової партитури твору з метою врахування можливостей конкретного шкільного хорового колективу, створення хорової обробки та ансамблевого багатоголосся на основі одноголосної мелодії, імпровізацію в тому чи іншому жанрі. Кожна з цих задач акумулює в собі більш-менш складну проблему, розв'язання якої є не лише перевіркою міцності музично-теоретичних знань студентів, але й свідченням усвідомленого розуміння ними зв'язку між теоретичними поняттями і "живою музикою".

Таким чином, ефективності процесу формування музично-творчого потенціалу студентів сприяють такі психолого-педагогічні умови, як: мотиваційне забезпечення процесу музично-творчої діяльності, індивідуаль-

но-творчий підхід до навчання студентів, застосування музичного творення як різновиду проблемного навчання – пріоритетного у розвитку творчих здібностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Мільто Л.О. Гуманістична модель особистісно-зорієнтованих технологій // Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики / Ред. кол.: Н.В. Гузій (відп. ред.) та ін. – Вип. 3. – К., 1999. – С. 55 – 60.
2. Гончаренко С.У., Володько В.М. Проблеми індивідуалізації процесу навчання // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 1. – С. 63 – 71.
3. Асафьев Б.В. Музыкальная форма как процесс. Книга вторая. Интонация / Избр. труды, Т.V. – Изд. Академии наук СССР. – М., 1957. – С. 163 –276.

Матеріал надійшов до редакції 16. 03. 2005 р.

Олейник С.В. Психолого-педагогические условия формирования музыкально-творческого потенциала будущего учителя.

В статье речь идет о создании психолого-педагогических условий процесса формирования музыкально-творческого потенциала студентов.

Oliynyk S.V. Psychological and Pedagogical Prerequisites of Formation of the Prospective Teacher's Creative and Musical Potential.

The article deals with the creation of psychological and pedagogical prerequisites of the process of formulation of creative and musical potential of students.